

Білекті бірді жығады - білімді мыңды жығады

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

24 қаңтар
январь Халықаралық білім күні
Международный день образования

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

№ 1 (211), 2026
Қаңтар
Январь

2011 жылдан бастап ай сайын шығады — С 2011 года выходит ежемесячно

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап
қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.
Журнал издается с января-февраля 2006
года на казахском и русском языках

(Республикалық ғылыми-әдістемелік
педагогикалық журнал
Республиканский научно-методический
педагогический журнал)

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Л. Додо, Т. Исинь

Жасанды интеллект жағдайындағы
мұғалімнің кәсіби дамуы: мүмкіндіктер мен басқару мәселелері 3

Ч. Люи, Н. Рена

Білім берудің цифрлық трансформациясындағы ұйымдық бейімделу
механизмдері 6

А. Бөрібай

Тәрбие жұмыстары арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін
дамыту 11

Г. Сейсенкулова

Приемы воспитания навыков самообучения на уроках математики 13

Л. Абулова, Т. Загора, А. Кутубаева

Воспитание нравственности у детей-сирот и детей, оставшихся без попечения
родителей 13

А. Алпысбаева

Web проектирование и разработка сайтов 18

Э. Калабаева

Энергияның сақталу және айналу заңы 23

Ж. Кожбанова

Ілік септік 29

М. Садвакасова

Сындық нүктелер. Функцияның экстремумдарын қайталау 32

А. Усейнова, Т. Игисинов

Қазақстандағы дуальды білім беру жүйесінің тиімділігін арттырудағы STEM білім
берудің рөлі 35

Б. Ахметов

Студенттердің денсаулығын қамтамасыз етудегі дене шынықтырудың рөлі 37

Д. Габдуалиева

От анализа к пониманию: методические рекомендации по работе с текстом 40

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:
«Педагог LTD» ЖШС

Редактор:
Гүлжанат ҚҰСТАНОВА

**БІЛІМ КІЛТІ -
КЛЮЧ ЗНАНИЙ**
журналы

20.05.2010 ж. ҚР Байланыс
және ақпарат министрлігінде
қайта тіркеліп, №10965-Ж
куәлігі берілді.

Басуға қол қойылды
26.01.2026 ж.
Сандық басылым.
Тапсырысы: 322.
Басылым индексі: 75488

Редакцияның мекен-жайы:
050036, Алматы қаласы,
Мамыр-2 ы/а, 13-7.
Тел/факс: 8 (727) 255-72-94.
Ұялы тел:
8 777 303 37 67.
Эл. пошта:
pedagog-ltd@mail.ru

Журнал «Rado Print»
баспаханасында басылды.
Алматы қ., Мыңбаев көш., 46,
кеңсе 411А

Көркемдеуші және беттеуші:
Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа: Редакционная коллегия:

Н. Омашев — ҚР Жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, филология ғылымдарының докторы, профессор.

С. Аманжолов — педагогика ғылымдарының докторы, ҚР Білім беру ісінің үздігі, А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің педагогика факультетінің деканы.

Ә. Дүйсебек — Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ Білім академиясының вице-президенті.

А. Миразова — ҚР Білім беру ісінің үздігі, Қазақстанның Еңбек ері.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word файлы ретінде сақтаңыз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөнізді толық жазыңыз (Мысалы, М.Т., К.С. емес). Мақалаңызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Болмаса, факс арқылы, бағалы хат арқылы редакция мекенжайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. Фотографии высылайте отдельными файлами в формате JPEG, TIFF, не вставляя в текст статьи. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Учредитель:

ТОО «Педагог LTD»

Главный редактор: Г. КУСТАНОВА
Журнал перерегистрирован в Министерстве
связи и информаций РК. Свидетельство
№10965-Ж от 20.05.2010 г. Астана.

Подписано в печать 26.01.2026 г.

Печать цифровая.

Заказ 322.

Подписной индекс: 75488

Адрес редакции:

050036, г. Алматы,

Мкр. Мамыр-2, 13-7.

Тел./факс: 8 (727) 255-72-94;

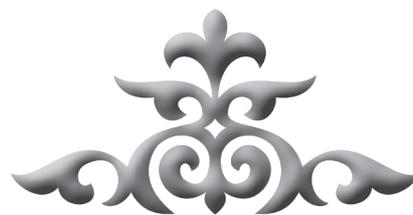
Моб.т.: 8 777 3033767

Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Журнал напечатан в типографии

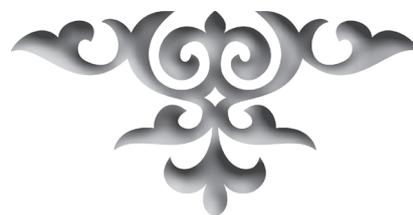
«Rado Print».

Адрес: г. Алматы, ул. Мынбаева, 46, оф. 411А

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотоснимки не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале допускаются только с согласия редакции.

Жасанды интеллект жағдайындағы мұғалімнің кәсіби дамуы: мүмкіндіктер мен басқару мәселелері

Түйіндеме: Жасанды интеллект білім беруге әсер етіп, мұғалімдердің кәсіби өсу жолдарын өзгертіп жатыр. Оның негізгі артықшылықтары — оқушыларға жеке түрде көмектесу, мұғалімдердің әкімшілік жұмыстарын жеңілдету, сонымен қатар сабақ берудің жаңа әдістерін енгізу қарастырылады. Сонымен қатар, өзгерістерді тудыратын басқарудағы қиындықтар талданады: мұғалімдердің құзыреттілік дағдарысы, мектеп құрылымдарының өзгеруі және этикалық мәселелер. Зерттеу, сәтті интеграцияның тірегі ретінде саяси, ұйымдық және жеке деңгейлерді қамтитын кешенді қолдау жүйесінің қажеттілігін көрсетеді.

Түйін сөздер: Жасанды интеллект; Мұғалімнің кәсіби дамуы; Білім беру басқаруы; Технологиялық интеграция; Инновациялық үрдістер

Қазіргі білім берудегі өзгерістер цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің дамуынан туындап отыр. Мұғалімдер күнделікті жұмыстарын осы жағдайға бейімдеуі керек. Бірақ жасанды интеллект тек құрал ғана емес, ол білім берудің өзінде қайта ойлауға мәжбүрлейді. Сондықтан мұғалімдердің кәсіби дамуы енді тек біліктілікті арттырумен шектелмейді. Олар жаңа рөлдерді меңгеруі, технологияны сын көзбен қолдана білуі және өзгерістерді басқаруға дайын болуы тиіс. Бұл зерттеудің мақсаты — осы екі аспектіні жүйелі түрде қарастырып, оқытушы кадрларын даярлаудың болашақ стратегияларына теориялық негіздеме беру.

Жасанды интеллекттің мұғалімнің кәсіби дамуына қосқан үлесі

Жасанды интеллект мұғалімдердің кәсіби қызметін бірнеше маңызды бағытта байытады. Ең алдымен, ол білім беруді жекешелендіруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект алгоритмдері оқушылар туралы деректерді талдай отырып, олардың жеке қажеттіліктері мен үйрену жылдамдығына бейімделген оқыту Жасанды интеллект

тәжірибесін құруға көмектеседі (Hafsi, A., 2024). Бұл мұғалімге әр оқушыға дер кезінде және тиімді көмек көрсету мүмкіндігін береді. Екіншіден, Жасанды интеллект әкімшілік жұмысты жеңілдетеді. Бағалау, кестелеу сияқты қайталанатын тапсырмаларды автоматтандыру мұғалімдердің уақыты мен энергиясын босатады, оларды оқытудың мазмұны мен әдіс-тәсілдерін жақсартуға, оқушылармен тереңірек өзара әрекеттесуге бағыттауға мүмкіндік береді (Hafsi, A., 2024). Сонымен қатар, Жасанды интеллект инновациялық педагогиканы енгізеді. Жасанды интеллект негізіндегі оқыту платформалары мен құралдары динамикалық және интерактивті оқыту ортасын құрады (Khatun, M.&Islam, R., 2024). Бұл әсер нақты салаларда да айқын көрінеді. Мысалы, ағылшын тілін оқытуда Жасанды интеллект құралдарын (ChatGPT, Duolingo, Grammarly) қолданған студенттер топтарының жетістігі, дәстүрлі әдіспен оқыған топқа қарағанда айтарлықтай жоғары болды (Arancibia, P. B.&del Valle Soria, S., 2023). Бұл эксперимент Жасанды интеллекттің тіл үйрену

сияқты нақты дағдыларды дамытудағы тиімділігін дәлелдейді.

Жасанды интеллект білім беруге енгізуден туындайтын басқарулық қиындықтар

Алайда, Жасанды интеллект білім беруге енгізу бірқатар күрделі басқарулық сындарды көтерді. Бұл сындар әртүрлі деңгейлерде көрініс табады. Жеке деңгейде кәсіби дағдарыс байқалады. Көптеген мұғалімдер Жасанды интеллект құралдарымен жұмыс істеу үшін қажет болатын жаңа цифрлық дағдыларды меңгеру қиындығын сезінеді. Сонымен қатар, олар өздерінің дәстүрлі рөлінің маңыздылығының төмендеуі, ал алгоритмдерге тым көп сенімділіктен оқытушының шығармашылық қабілеті мен педагогикалық шешім қабылдау еркіндігінің шектелуі туралы алаңдайды. Жүйелі шолулар да осы алаңдаушылықтарды растайды: Жасанды интеллект оқу тиімділігін арттырса да, құпиялылық пен әділетсіздік сияқты этикалық мәселелерді тудырады (Zhu Yongxin & Yang Fan, 2023). Ұйымдық деңгейдегі мәселе мектептің құрылымдық және мәдени дайындығының жетіспеушілігі болып табылады. Дәстүрлі бағалау жүйелері Жасанды интеллектпен интеграцияланған күрделі педагогикалық Жасанды интеллекті тиісті түрде бағалай алмайды. Жүйелік деңгейде этикалық мәселелер өзекті болып отыр. Деректердің құпиялылығын қорғау, алгоритмдердің әділетсіздігі және технологияларға тең қол жетімділіктің болмауы сындар реттеуді талап етеді (Hafsi, A., 2024).

Мұғалім кәсіби дамуға қолдау жүйесін құру

Жоғарыда аталған сындарды жену үшін бөлек шаралар емес, үш деңгейде үйлесімді әрекет ететін интеграцияланған қолдау жүйесі қажет. Бұл жүйе мұғалімдердің күрделі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Зерттеулер көрсеткендей, болашақ информатика мұғалімдері үшін

техникалық (мысалы, Python, ML), педагогикалық (Жасанды интеллект-біріктірілген сабақтарды жобалау) және этикалық-құқықтық (деректер құпиялылығы, алгоритмдік әділетсіздік) құзыреттіліктердің үштік моделі қажет (Zharmukhambet, A., 2025). Біріншіден, саяси деңгейде Жасанды интеллект білім беруге енгізуге арналған түсінікті ұлттық стандарттар мен этикалық нұсқаулар әзірленуі тиіс. Олар мұғалімдерге нақты бағыт береді және деректерді қорғау мен әділеттілікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, барлық мектептерге тең технологиялық инфрақұрылымды қамтамасыз етуге бағытталған қаржыландыру бағдарламалары маңызды. Екіншіден, ұйымдық деңгейде мектеп басшылығы мұғалімдер арасында сенім мен ашық диалог орнатуға баса назар аударуы керек. Жасанды интеллект байқаулар мен талқылаулар арқылы бірге зерттейтін кәсіби қауымдастықтарды дамыту қажет. Мұнда MagicSchool.ai, Gradescope сияқты нақты Жасанды интеллект құралдарын Жасанды интеллект тәжірибесіне енгізу (Spataev, B. O. & Esekeshova, M. D., 2025) тиімді болуы мүмкін. Мұғалімдердің жаңалықтарды сынап көруі үшін қауіпсіз орта жасау, сондай-ақ олардың жетістіктерін мойындайтын және құрметтейтін бағалау жүйелерін енгізу түрленуді жеделдетеді. Үшіншіден, жеке деңгейдегі кәсіби даму тек техникалық дағдыларды үйретуден асып түсуі керек. Оған Жасанды интеллект сыни тұрғысынан талдау, оны педагогикалық дизайнның бір бөлігі ретінде пайдалану және оның этикалық салдарын түсіну сияқты салаларды қамтуы тиіс.

Қорытынды

Жасанды интеллект мұғалімдердің кәсіби дамуын қайта анықтауда. Ол тек қызмет тиімділігін арттыратын құрал емес, сонымен қатар педагогикалық іс-әрекеттің өзі-

нің мақсаты мен мәнін қайта ойлауды талап ететін түрлендіруші күш. Зерттеу көрсеткендей, Жасанды интеллект-дан туындаған мүмкіндіктер оның тудырған басқарулық қиындықтардан ажырамас. Бұл қиындықтарды жеңу жеке мұғалімдердің күш-Жасанды интеллектгеріне ғана емес, сонымен қатар олардың жұмыс істейтін жүйеге байланысты. Сәтті интеграция тек технологияны енгізу емес, оны қабылдайтын жүйені – саясаттарды, мектеп мәдениетін, басқару Жасанды интеллектрибесін және кәсіби даму жолдарын – саналы түрде қайта құруды талап етеді. Болашақ зерттеулер бұл үдерісті нақты мектеп контекстінде тереңірек зерттеуге, сондай-ақ VR/AR/MR сияқты жаңа технологиялармен Жасанды интеллектті интеграциялау ықтималдығын (Zhu Yongxin & Yang Fan, 2023) және әртүрлі мәдени жағдайлардағы Жасанды интеллект тәрибелерді салыстыруға бағытталуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Hafsi, A. (2024). Transforming education: the role of Artificial Intelligence. *Studies in Engineering and Exact Sciences*, 5(3), 01-21. DOI: 10.54021/seesv5n3-041.
2. Khatun, M., Islam, R., Kumar, S., Hossain, R., & Mani, L. (2024). The Impact of Artificial Intelligence on Educational Transformation: Trends and Future Directions. *Journal of Information Systems and Informatics*, 6(4), 2347-2366. DOI: 10.51519/journalisi.v6i4.879.
3. Liu, Y., Saleh, S., & Huang, J. (2021). Artificial Intelligence in Promoting Teaching and Learning Transformation in Schools. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 15(3), 891-905. DOI: 10.53333/IJICC2013/15369.

4. Zmyzgova, T. R., Polyakova, E. N., & Karpov, E. K. (2020). Digital Transformation of Education and Artificial Intelligence. In *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference "Modern Management Trends and the Digital Economy: from Regional Development to Global Economic Growth" (MTDE 2020)* (pp. 1448-1452). Atlantis Press. DOI: 10.2991/aebmr.k.200502.250.

5. Zhu Yongxin, Yang Fan. (2023). ChatGPT/Generative Artificial Intelligence and Educational Innovation: Opportunities, Challenges, and the Future. *Journal of East China Normal University (Educational Sciences)*, (7), 1-14. DOI:10.16382/j.cnki.1000-5560.2023.07.001.

Arancibia, P. B., & del Valle Soria, S. (2023). The impact of artificial intelligence on educational transformation. *EthAIca*, 2, 70. <https://doi.org/10.56294/ai202370>.

Spataev, B. O., Esekeshova, M. D., Spatai, A. O., & Esentaeva, A. A. (2025). Role of Artificial Intelligence Tools in Teaching English. *Bulletin of Zhangir Khan University*, 114(1), 166-174. <https://doi.org/10.53355/ZHU.2025.114.1.019>. (In Kazakh).

6. Zharmukhambet, A. (2025). Formation of Professional Competence of Future Computer Science Teachers Based on Artificial Intelligence Technologies. *Qazaq Journal*, (3), 74-83. ISSN: 2959-1279.

**Лю Додо,
Тянь Исинь,
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университеті «7М04134 – Педагогика.
Білім берудегі менеджмент»
білім беру бағдарламасының 1-курс ма-
гистранттары.
Алматы қаласы.**

Білім берудің цифрлық трансформациясындағы ұйымдық бейімделу механизмдері

Түйіндеме: Қазіргі заманғы білім беру жүйесі жаһандық цифрлық трансформацияның әсерінен терең өзгерістерді бастан кешіріп жатыр. Бұл процес тек қана техникалық құралдарды қолдану деңгейінде қалмайды, ол білім берудің мазмұны мен мақсаттарын, оқыту әдістерін, сондай-ақ ұйымдарды басқару тәсілдерін де қайта ойландыруды талап етеді. Соңғы жылдардағы зерттеулер жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін бейімделген оқыту жүйелері сияқты инновациялардың академиялық нәтижелерді айтарлықтай жақсарту мүмкіндігі бар екенін көрсетеді. Дегенмен, технологияның бар болуы оның білім беру үдерісіне автоматты түрде сәтті енгенін немесе ұйымның өзгерістерге бейімделуін қамтамасыз етпейді. Мәселе мынада: әр оқушының білімі, қажеттіліктері және жеке мақсаттары әртүрлі болғандықтан, бірыңғай оқыту жолы барлығына бірдей тиімді бола бермейді. Бұл шындық дәстүрлі, жоғарыдан төмен бағытталған басқару үлгісінің шектеулілігін ашып көрсетеді. Дәл осы себептен, көптеген зерттеушілер білім беру саласында да серіктестікке және бірлескен шешім қабылдауға негізделген заманауи басқару тәсілдеріне көшу қажеттілігін атап өтеді. Осы пікірталас контекстінде бұл мақаланың негізгі мақсаты – білім беру ұйымдарының цифрлық трансформация жағдайында дәстүрлі басқарудан заманауи басқаруға өтуіне мүмкіндік беретін ішкі бейімделу механизмдерін теориялық тұрғыдан анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: Цифрлық Трансформация; Ұйымдық Бейімделу; Басқару; Білім Беру Ұйымдары

Цифрлық трансформация жағдайындағы ұйымдық бейімделу үшін үш негізгі механизм анықталады. Біріншісі – басқару парадигмасының өзгеруі, яғни бақылау моделінен серіктестікке негізделген басқаруға көшу. Екіншісі – ұйым құрылымының икемделуі. Бұл тек технологияны енгізу емес, оқу процесін қолдайтын ішкі жүйелердің қайта құрылуы. Мысалы, модульдік бейімделген оқыту тәжірибесі көрсеткендей, стандарттандырылған ресурстарды жеке қажеттіліктер бойынша икемді құрастыру арқылы оқытудың сапасын арттыруға болады (Tang Jiying, 2023). Үшіншісі – адам капиталын дамыту. Технологияны тек енгізу жеткіліксіз, оны оқыту мақсаттарымен тиімді үйлестіру қажет (Ajani O. A., 2024). Сондықтан,

мұғалімдердің цифрлық педагогикалық дағдыларын арттыру бейімделген ұйымның негізгі механизмі болып табылады. Бұл үш механизм бір-бірімен тығыз байланысты және білім беру ұйымдарының цифрлық заманға сәйкес өзгеруінің негізін құрайды.

Білім беру ұйымдарының цифрлық бейімделуі бірқатар ішкі қарама-қайшылықтарға тап болады. Біріншіден, стандарттау мен жекелендірудің қайшылығы күрделі мәселе болып тұр. Зерттеулер көрсеткендей, жоғары сапалы білім беру үшін оқушылардың ақпараттық, инновациялық, қауіпсіздік сияқты көптеген салалардағы сауаттылығын дамыту қажет (Zhang Fan&Lei Zhen, 2024). Алайда, дәстүрлі басқару жүйесі жиі бірыңғай стандарттар

мен бағдарламаларды қолдануға ұмтылады, бұл жеке қажеттіліктерді ескеруді қиындатады. Екіншіден, ресурстардың шектеулілігі мен жоғары талаптар арасындағы үйлесімсіздік байқалады. Цифрлық білім беру сапалы желілік курстарды, виртуалды зертханаларды және аралас оқыту әдістерін дамытуды талап етеді (Zhang Fan & Lei Zhen, 2024). Дегенмен, көптеген мекемелер мұндай инновацияларға қажетті қаржылық, техникалық және кадрлық ресурстардың жетіспеушілігімен бетпе-бет келеді. Үшіншіден, дәстүрлі басқару менталитеті мен жаңа педагогикалық талаптар арасындағы алшақтық әлі де сақталған. Жаңа технологияларды енгізудің өзі мұғалімдердің кәсіби рөлін оқу процесінің «координаторларына» немесе «менторларына» өзгертуді талап етеді (Taralova O. & Zhiyenbayeva, 2022), бұл өзгеріс әдетте консервативті мекемелік мәдениетте қиындықтар тудырады. Бұл кедергілерді жеңу үшін ұйымдардың басқарушылық парадигмасынан басқару парадигмасына шынайы көшуі қажет.

Жоғарыда аталған кедергілерді жеңу және тиімді бейімделуге қол жеткізу үшін білім беру ұйымдары үш негізгі механизмді іске асыруы тиіс. Бірінші механизм – басқарушылық мәдениет пен құрылымдарды қайта құру. Бұл бірыңғай шешімдерді қабылдаудың орнына әртараптандырылған шешім қабылдау процестерін енгізуді, сонымен қатар оқытушылар мен студенттерді жаңа технологияларды әзірлеуге және енгізуге белсенді тартуды білдіреді. Екінші механизм – ашық және икемді оқу ортасын дамыту. Бұл тек цифрлық инфрақұрылымды салу ғана емес, сонымен қатар студенттердің жеке қажеттіліктеріне бейімделген модульдік және жобаға негізделген оқыту бағдарламаларын құруды қамтиды (Tang Jiying, 2023). Үшінші меха-

низм – кадрларды үздіксіз кәсіби дамыту жүйесін құру. Тиімді цифрлық трансформация тек технологияны меңгеруді емес, сонымен қатар студенттердің сыни ойлауын, командалық жұмыс істеу қабілетін және басқа да кәсіби дағдыларын дамытуға бағытталған педагогикалық стратегияларды игеруді талап етеді (Ajani O. A., 2024). Осы үш механизмнің интеграциясы ұйымның тек технологиялық жағынан емес, сонымен қатар педагогикалық және әкімшілік жағынан да цифрлық өзгерістерге жылдам және тиімді жауап беру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Осы зерттеу цифрлық дәуірде білім беру ұйымдарының бейімделуінің тек технологияны енгізуден гөрі, олардың ішкі басқару парадигмасы мен жұмыс механизмдерінің түбегейлі өзгеруін талап ететінін көрсетті. Дәстүрлі «басқару» моделінің шектеулілігі оқушылардың кешенді цифрлық сауаттылығын дамыту және оқытудың инновациялық әдіснамаларын енгізу (Zhang Fan & Lei Zhen, 2024) сияқты заманауи талаптарды толық қанағаттандыра алмайды. Осыған байланысты, ұйымның тиімді бейімделуі үшін оның басқару мәдениетінің, құрылымдық икемділігінің және адам капиталын дамыту жүйесінің үйлесімді өзгеруі негізгі шарт болып табылады. Басқарудан басқаруға көшу процесі бұл үш компоненттің өзара әрекеттесуі арқылы жүзеге асырылады, нәтижесінде ұйым сыртқы өзгерістерге тез әрекет ете алады және ішкі инновациялық әлеуетін толық аша алады. Болашақ зерттеулер осы теориялық модельдің тәжірибелік қолданылуын тереңірек талдауға, сондай-ақ әртүрлі мәдени және институционалдық контексттердегі бейімделу механизмдерінің ерекшеліктерін салыстыруға бағытталуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Zhu Zhiting, Dai Ling. Design Wisdom-Driven Digital Transformation of Education: Goal Orientation, Guiding Principles and Practical Approaches [J]. Journal of East China Normal University (Educational Sciences), 2023, 41(3): 1-17. DOI:10.16382/j.cnki.1000-5560.2023.03.002.

2. Ajani O. A. Enhancing Pre-Service Teacher Education: Crafting a Technology-Responsive Curriculum for Modern Classrooms and Adaptive Learners [J]. Research in Educational Policy and Management, 2024, 6(2): 209-229. <https://doi.org/10.46303/repam.2024.32>.

3. Tapalova O., & Zhiyenbayeva, N. Artificial Intelligence in Education: AIED for Personalised Learning Pathways [J]. The Electronic Journal of e-Learning, 2022, 20(5): 639-653.

4. Tang Jiyang. Research on the Modular Customized Practical Teaching Mode in Vocational Colleges under the Background of Digital Transformation [J]. Education and

Vocation, 2023, (08): 90-94. DOI:10.13615/j.cnki.1004-3985.2023.08.004.

5. Adeoye M. A., Obi, S. N., Sulaimon, J. T., & Yusuf, J. Navigating the Digital Era: AI's Influence on Educational Quality Management [J]. Journal of Educational Research and Innovation Technology, 2025, 2(1): 14-27. <https://jerit.unimika.ac.id/index.php/jerit>.

6. Zhang Fan, Lei Zhen. The Connotation Value, Practical Manifestations, and Strategy Enhancement of Quality Education for Higher Vocational Students in the Context of Digitization [J]. Vocational Education, 2024, 13(5): 1665-1672. DOI: 10.12677/ve.2024.135260.

Чжао Люи,

Нұрболат Рена,

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті «7M04134 – Педагогика.

Білім беру менеджменті» білім беру бағдарламасының 1-курс магистранттары.

Алматы қаласы.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйретудің маңыздылығы

Елімізде жылдан жылға ағылшын тіліне деген сұраныс артып келеді. Әсіресе, соңғы кездері бұл ата-аналар арасында сәнге айналып бара жатқан сияқты. Мектепке дейінгі жастағы балаларды бірі бірінен қалғысы келмей, мұғалім жалдап оқытып жатқандар да баршылық, үлкен қалаларда мектепке дейінгі мекемелерде ағылшын тілінің өткізіліп жатқан жайы бар. Сонымен, мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйретуден біз ұтамыз ба, ұтыламыз ба?

Елбасы мемлекетіміз дамыған мемлекет болуы үшін ағылшын тілін үйрену керектігін бізге міндеттеді. Ал үйренуді сонау кішкентай бүлдіршіндерден бастасақ қалай болады деген сұрақ ойландырары сөзсіз.

Мектепке дейінгі бүлдіршіндерге тіл үйретуді мектепке дейінгі мекемелерде төрт жастан бастаған жөн, өйткені бұл жастағы балаларда айналадағы барлық нәрсеге қызығушылық өте жоғары болады. Ағылшын тілін үйретуді өз ана тілінде анық, жақсы

сөйлейтін балалардан бастаған жөн, кейінірек қызығушылығына қарап, қалған балаларды, тіпті тілінің мүкістігі бар балаларды да қосуға болады.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйретуден бұрын, дайындық жұмыстарын жүргізу керек, яғни, оқу бағдарламасы, оқу құралдары, өтілетін тақырыптарды сараптау, тақырыпқа сәйкес лексика қорын дайындау: оның ішінде бірден онға дейінгі сандар, түстер, шамалар, тиісті есімдіктер, демеуліктер, т.б. болуы керек.

Бүлдіршіндерге «Танысу», «Сәлемдесу», «Менің отбасым», «Аңдар мен құстар», «Ойыншықтар», «Менің ойыншығым», «Менің бөлмем», «Тамақ» сияқты, т.б. күнделікті тұрмыста жиі қолданылатын тақырыптарды алған жөн. Осы тақырыптарға байланысты құрылымдар, тіркестер, сөйлем үлгілерін алып және соларға сәйкес суреттер, ойыншықтар, тұрмыста қолданылатын шынайы нәрселер таңдалуы керек. Осының барлығын дайындап болғаннан кейін бүлдіршіндердің жасына сәйкес қысқа әндер, тақпақ, ұйқастар, ұнтаспалар, мультфильмдер табу қажет болады.

Өкінішке орай, біздің елімізде (әсіресе, шағын қалалар мен ауылды жерерде) мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйретуге арналған арнайы бағдарламалар, әдістемелік нұсқаулар, оқу құралдары (әсіресе, қазақ тілінде) жоқтың қасы, сондықтан бүлдіршіндерге ағылшын тілін үйретуге ниеттенген ұстаздарға айтарым, жоғарыда айтылғандарға қосымша, мына авторлардың әдістемеліктері мен пәндік журналдарды пайдаланып өздері жоспар жасап алуларына болады.

1) Сердюк Е.Г., Баленко Т.Б. «Забавные друзья» мектеп жасына дейінгі ба-

лаларға арналған ағылшын тілі. Америкалық нұсқа. – М., 1995;

2) Чанчикова Н.В. Английский язык для малышей. – СПб., 1993;

3) «Иностранные языки в школе» журналының «Nursery rhymes» бөлімі. – М., 1995-2003;

4) «Мектептегі шет тілі» журналы, 2003, №1-3. – А.;

Барлық ұйымдастыру жұмыстарын болғаннан кейін, әрбір тақырыпқа, оқу материаланың көлеміне қарап, 10-15 сағатқа бөлген жөн. Әрбір сабаққа бес-алты жаңа сөзден келуі керек. Алынған жаңа сөздерді балалар есте сақтауға қиналса, оларға сабақ сайын өтілген сөздерді қайталап, жаңа сөз енгізуге асықпау керек.

Әр сабақта жекелеген оқушы, ең болмағанда, екі жұмыс түрімен шұғылдануы керек. Бұл жұмыс түрлері – сөйлесім және тыңдасым. Оқушы бұйрықтарды орындау, мұғалімнің сұрағына жауап беру, тақырып бойынша әңгімелесу, жатқа өлең оқу, ән айту, досымен сөйлесу сияқты жұмыс түрлерінің бір немесе екеуін қолдануы керек.

Бүлдіршіндерге қиындық туғызатын жұмыс түрінің бірі – ағылшын дыбыстарын айту, дегенмен, егер мұғалім өз ісінің шебері болса, бұл жағдайдың да шешімін табады.

Ағылшын тіліндегі кей дыбыстар қазақ тіліндегі дыбысқа ұқсас келеді. Осы ұқсас дыбыстармен бірінші таныстырса, баланың тілге деген қызығушылығы арта түседі.

Мысалы: [ɪ] – и, [æ] – ә, [e] – э, [j] – й, [ɪ:] – і, [h] – һ.

Қазақ тіліндегі ұқсас емес дыбыстарды ертегілердің кейіпкерлерін сөйлету арқылы үйретуге болады, бұндай жаттығулар мұғалімге қолайлы болса, балаға өте қызықты. Олар жан-тәнімен дыбыстарды ұқсатып қайталауға тырысады.

Баланың қатесін ешқашан ол сөйлеп тұрғанда жөндемеу керек, бұл баланың психикасына кері әсер етеді де, оның ұялуына, қобалжуына әкеліп соғады, нәтижеде ол қорқып, тұйықталып қалады. Ұнтаспалар, мультфильмдер дыбыстарды айтып үйренуге, сөйлеп үйренуге көп көмектеседі. Ал қазір оларды табу қиын емес.

Тіл үйренудің негізгі бөлігі – сөздер, өйткені кез келген тілді үйрену үшін белгілі мөлшерде сөз қоры болуы керек. Сөздерді игермейінше, тіл үйрену мүмкін емес. Сондықтан алдын ала дайындалған суреттер, ойыншықтар, басқа да көрнекіліктер арқылы күнделікті сөздерді үйрету керек болады. Бұл жастағы балаларда образдық жады жақсы дамығандықтан, көрнекіліктер сөздердің мағынасын ашуға ғана емес, оларды есте сақтап қалуға да қызмет етеді. Сөздерді түрлі ойын жаттығулары арқылы пысықтауға болады.

Ойын арқылы сөйлесім дағдыларын да, грамматикалық материалдарды да игертуге болады. Бірақ мектепке дейінгі жастағы балаларға тіл үйретудегі мақсат – дыбыстарды айтқызу, сөз жаттау, грамматиканы үйрету емес, өтілген тақырыптар аясында ағылшын тілін түсініп, сөйлеуге үйрету. Бүлдіршіндерге ең алдымен сөйлесімнің диалог және монолог түрін жайлап үйрету керек. Әрине, төрт жастағы баламен мұғалім арасындағы сұхбат мазмұны жағынан да, көлемі жағынан да өте қарапайым және өте аз болады, әйтсе де оның жасанды, жаттанды болуына жол бермеу керек. Бұл жерде де оқытудың ойын түріне жүгінуге тура келеді. Мысалы, «Сиқырлы қапшық» ойыны арқылы баланың көзін байлап, қапшықтан ойыншық алдырып, былай деп сұрауға болады:

- What is it? He - What have you got? Бала

көзін ашып: - It is a dog. He - I have got a dog. деп жауап береді. Бұл құрылымдар өтіліп, пысықталып, жатталған болуы керек. Осындай сұрақтарға жауап беру арқылы бала өзінің ойыншығы, отбасы, досы, т.б. туралы топтап айтып бере алатын болады. Баланың сөйлеу қабілетін ән, өлең айтқызу, қысқа көріністерді жаттап, сахнада ойнату арқылы дамытуға болады.

Сонымен, мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйрету, бұл:

- олардың тілге қызығушылығын туғызып, тілді үйренуге құлшындыру;

- олардың ағылшын тіліндегі әңгіме не ертегіні, өзіне қойылған сұрақты түсініп, жауап беруі;

Егер балдырғандар 5-6 жасқа келгенде 200-300-ге жуық сөз үйреніп, қолдана алса, ағылшын тілінде ән айтып, өлең оқи алса, бұл – мұғалімнің тынымсыз еңбегінің жемісі.

Ағылшын тілін үйрену:

1) баланың ана тіліндегі сөйлесім дағдыларының да қалыптасуына әсер етеді;

2) олардың есте сақтау қабілетінің дамуын жақсартады;

3) олардың зейінінің тұрақталуын қамтамасыз етеді;

4) ағылшын тілін үйренген бүлдіршіндердің өзге құрдастарына қарағанда даму деңгейі жоғары болады.

Қорыта келе айтарым, ағылшын тілін мектепке дейінгі мекемелерде үйрету – сән емес, заман талабына қарай туған қажеттілік.

**Злиха Гүзерқызы ЕРАЛИЕВА,
№1 жалпы білім беретін орта мектебінің
ағылшын тілі пәні мұғалімі.**

**Приозерск қаласы,
Қарағанды облысы.**

Тәрбие жұмыстары арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту

Шығармашылық – ойлау қабілетінің ең жоғарғы қасиеті. Шығармашылық арқылы оқушының жолдасына, өмірге, білімге деген сенімі, көзқарасы өзгереді. Ұзақ жылдар бойы шығармашылық барлық адамның қолынан келе бермейді деп қарастырылып келсе, қазіргі ғылым жетістіктері негізінде қабілеттің мұндай дәрежесіне белгілі бір шарттар орындалған жағдайда кез келген баланы шығармашылыққа бейімдеуге болатыны көп айтылуда. Адамның шығармашылыққа ынтасы оның өз даралығын, өз қабілеттерін іске асыруға жол ашады.

Шығармашылық пен өзіндік шығармашылық өзара байланысты, яғни шығармашыл адам үнемі өз білімін, қабілетін дамыту және жаңаны ойлап табу жолында жұмыс істейді. Көрнекті педагогтар К. Ушинский, Ы. Алтынсарин, А. Макаренконың шығармаларында шығармашылықты дамытудың жолдары қарастырылса, М. Жұмабаев оқушы шығармашылығына бағыт-бағдар беруді ең басты

нәрсе шығаруға, жаңалық ашуға қабілетті жан. Белгілі ғалым М.М. Поташниктің пікірінше, шығармашылықтың негізгі белгілеріне: жаңаны құру немесе күнделікті қолданыстағы бар нәрсені жетілдіруді және әрекет нәтижесінде өніміне қайталанбаушылық мен сонылықтың тән болуын жатқызады. Шығармашыл – бүкіл тіршілік көзі. Бүгінгідей күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында шығармашыл қабілеттің болмауы үлкен мәселе. Мұндай күрделі мәселені шешуде бастауыш сыныптың орны ерекше. Ғалымдардың зерттеулеріне қарағанда адам миында болатын миллиард клетканың белсенді түрде тек қана 3-4 пайызы ғана жұмыс істейді екен. Ғалымдар бұрынғыдай баланы өмірге келген күннен бастап емес, ана құрсағында пайда болған кезеңнен бастап тәрбиелеу керектігі жайында ғылыми-зерттеу еңбектерінде дәлелдеп отыр. Мектепте мінез-құлық қалыптастырудың жайы, ой жұмыстарының қарапайым дағдыларын жүзеге асыру жолдарын

мақсат етіп қойған. Білімді оқушы мен білікті ұстаздың ортақ үйі ол – мектеп. Ал мектептегі жұмыстың негізгі формасы – сабақ. Сондықтан әрбір сабақ мұғалімнің шығармашылық туындысы болу керек. Шығармашыл мұғалім дегеніміз – ол бір-

мына сызба арқылы көрсетуге болады.

Ұстаз шәкірттерді өзіне баулып, баурап алу үшін «Не істей аламын?», «Не істеу керек?» деген сауалға жауап іздеуі керек. Оның жауабы қызықты өткізілетін сабақтарда.

Қоғамның дарынды адамдарға деген қажетін қанағаттандыру талабы оқыту, білім беру

Ғалымдар жүргізген бақылаулар мен зерттеулердің негізінде оқушы сабақтың 1-4 минутында ақпараттың 60% меңгеруге қабілетті болса, 5-23 минутта 80%, 24-34 минутында шамамен 45-50%, ал 35 минутынан сабақтың аяғына дейін ақпараттың тек 6% ғана меңгере алады екен. Сондықтан мен сабақты ұйымдастырудың осы психологиялық-педагогикалық негізіне сүйене отырып, әдіс-тәсілдерді солардың қабылдау деңгейіне қарай іріктеп, жаңа білімді сабақтың алғашқы 20-25 минуттарында игерту жағын қарастырамын.

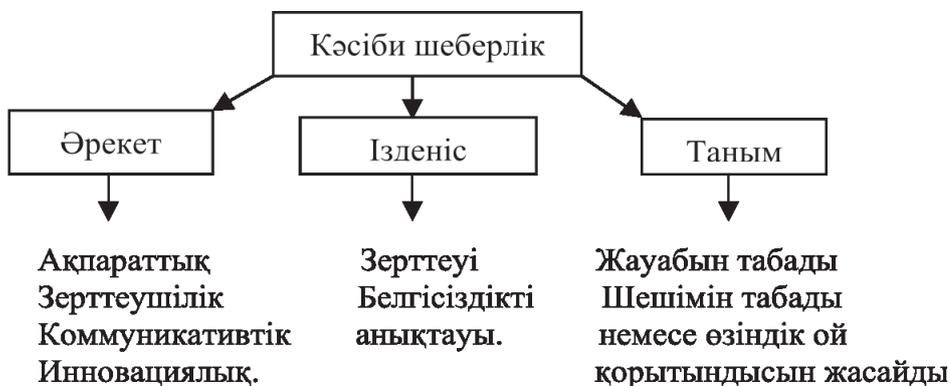
жүйесінің алдына баланың жеке қабілеті мен әлеуметтік белсенділігінің дамуына жол ашу, шығармашылық тұлға қалыптастыру міндетін қойып отыр.

Шығармашылық қасиетті адам баласының бойында қалыптастыруда сөз өнерінің берері мол.

Ұстаздар оқыту процесімен қатар тәрбие сағаттарында оқушылардың сыни ойлауына жағдай жасауы қажет. Демек, ұстаздар сұрақтар қою, талқылау арқылы оқушылардың санасында ой туғызып, түркі жасай алады. Яғни сол арқылы тәрбие жұмыстары оқушылардың шығармашылығын дамыта алады.

Олардың бойында жан-жақтылық, дүниетанымдық, жаңашылдық, жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру мақсатында мынадай инновациялық 3 бөлімді басшылыққа аламын:

Айша Асанқызы БӨРІБАЙ,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Бейіндік мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі.
 Алматы қаласы.

Приемы воспитания навыков самообучения на уроках математики

Важным моментом подготовки к уроку является поиск примеров, позволяющих эффективно использовать учебный материал для выработки у школьников навыков самообразования. На хорошем уроке всегда есть своя сверхзадача, сводящаяся именно к формированию этих навыков и меняющаяся зависимости от темы урока. В одном случае она состоит в обучении приемам анализа, умению видеть закономерности, ставить вопросы, делать выводы. В другом – в формировании критического отношения учащихся к результатам своей работы, требовательности к себе. Постоянного внимания учителя требует и проблема воспитания у учащихся веры в свои способности. Найти приемы, позволяющие реализовать такую сверхзадачу, помогает практика, пережитые неудачи и долгие раздумья над работами дидактов и психологов.

Известно, что многие ученики просто боятся приступать к задачам, алгоритм которых им неизвестен. В старших классах новая проблема далеко не всегда вызывает только интерес. Порой появляется страх перед трудностями, неумение преодолевать их самостоятельно. В таком случае нужна такая задача, которая на первый взгляд, кажется, простой, а на самом деле требует нестандартного подхода. Иллюзия простоты усилится, если предложить ее на первых минутах урока, когда учащиеся еще не устали и психологически готовы к выполнению заданий средней трудности.

Рассмотрим одну такую задачу, которая бы предложена ученикам при повторении курса геометрии.

Дан равносторонний треугольник ABC . Из точки A проведем луч и на нем взята точка

M так, что угол $BMA = 20^\circ$, а угол $AMC = 30^\circ$. Найдите $\angle BAM$ (см. рисунок).

Задачу разбираем по готовому чертежу. Сначала ученикам предлагается высказать идеи решения без всяких доказательств, интуитивно. Необходимо, чтобы класс «заговорил», все должны подключиться к обсуждению высказанных предложений. Учащиеся быстро замечают, что $\angle ABC = 2\angle AMC$ и $|AB| = |BC|$. Теперь предлагаем перечислить те способы нахождения углов, которые могут пригодиться для решения задачи. Указывают следующие способы: по теореме о сумме углов треугольника и четырехугольника, по теореме синусов или косинусов, из свойств вписанных четырехугольников, из отношения центральных углов и т. д.

Если вслед за этим перечислением конкретных предложений по поводу решения данной задачи не поступит, то фразу «величина угла ABC равна 60° , а величина угла $AMC = 30^\circ$ » учитель просит сформулировать иначе, направляя поиск к такому результату: «отрезок AC виден из точки B под углом в 60° , а из точки M под углом в 30° ». Тогда учащиеся сразу выявят идею дополнительного построения. Они проведут окружность с центром в точке B и радиусом $|AB|$. После этого всем становится ясно, что точка M лежит на этой окружности и $\angle BAM = 20^\circ$.

Укажем теперь прием формирования критического отношения учеников к результатам своей работы.

Учащимся предлагается рассмотреть решения ряда примеров и оценить их. Обычно эти решения содержат типичные ошибки, которые надо обнаружить. Иногда требуется выяснить, верен ли ответ к заданию.

Навыки самоконтроля можно развивать и на занимательных задачах, основанных на обычной житейской смекалке. Их полезно рассматривать как в младших, так и в старших классах. Эти задачи привлекают внимание всех учащихся, даже тех, которые не имеют особых успехов в нашем предмете. Вот одна из таких задач:

В каждой руке лежит по одной монете, всего 15 копеек. Определите, какие это монеты, если известно, что в одной руке не пятак.

Здесь целесообразно показать учащимся необходимость серьезного анализа каждого слова в формулировке любой задачи. Попутно следует подчеркнуть, что данная задача содержит лишнее условие (в одной руке не пятак), являющееся далеко не безобидным. Именно оно и осложняет решение, увлекая мысль по ложному пути.

Трудно удержать интерес учащихся к предмету, если преследуется единственная цель: научить школьников выполнять действия по данному образцу. Поэтому наряду с изучением алгоритмов возникает необходимость учить осознанному, творческому их применению. Укажем один распространенный прием такого обучения. Сразу после того, как учащиеся освоили все этапы алгоритма, им предлагается задача, которая решается по изученному алгоритму, но не самым рациональным способом. Более красивое решение получается, если не следовать алгоритму, а просто проанализировать условие задачи и сделать верные выводы. Приведем две такие задачи.

Решить уравнение $\sqrt[3]{x} + \sqrt{x-a} = \sqrt[3]{a}$.

Не будем торопиться переходить к известному алгоритму решения уравнений с радикалами. Сначала проанализируем выражения, стоящие в левой и правой частях этого равенства. Заметим, что $\sqrt{x-a}$ существует для $x \geq a$, тогда $\sqrt[3]{x} + \sqrt{x-a} \geq \sqrt[3]{a}$

для всех $x > a$, а при $x = a^3\sqrt{x} + \sqrt{x-a} = \sqrt[3]{a}$. Значит, только $x=a$ является решением исходного уравнения при любом $a \in \mathbb{R}$.

Высота пирамиды b м, в основании пирамиды лежит прямоугольный треугольник с гипотенузой $\sqrt{2}$ м. Найти наибольший объем пирамиды.

Конечно, эту задачу можно решать и традиционным способом, рассматривая наибольшее значение функции, которая выражает объем пирамиды. Но анализ условия позволяет выяснить, что наибольший объем данная пирамида имеет при наибольшей площади основания, так как высота пирамиды задана. Из всех прямоугольных треугольников с заданной гипотенузой наибольшую площадь имеет равнобедренный. Отсюда и следует ответ.

До сих пор мы рассматривали методические приемы, связанные с особенностями решения нестандартных задач. Укажем теперь приемы, которые можно применять в сочетании с самыми разными наборами упражнений.

На уроках геометрии иногда полезно «досочинить» задачу. Обычно для этого мы выбираем из учебника задачу на доказательство. Выписываем ее условие, а то, что надо доказать, придумываем сами. После решения той, что предлагалась в учебнике. На уроках алгебры, особенно при разборе контрольных работ мы составляем задачи, аналогичные тем, которые были в контрольной. В этом случае обсуждение ошибок учащихся проходит интереснее, так как при этом уже решаются «новые» задачи.

Воспитывать навыки самообучения можно и на уроках устной контрольной работы. Несколько слов о методике ее проведения.

На доске написаны упражнения, которые учащиеся должны решить устно.

Класс приступает к работе. Через некоторое время поднимают руки те, кто выполнили первое задание. Когда с упражнением справилась большая часть класса, разрешается в тетрадях поставить его номер и записать ответ.

Если цель урока в том, чтобы еще раз отработать вопросы теории, то разбор каждого решения происходит после того, как записан ответ. Если же цель контрольной в проверке знаний, то задания разбираются после выполнения всей работы. Затем ученикам сообщается, за сколько решенных примеров ставится «5», за сколько «4» (других оценок за работу не ставят), и они говорят свою оценку учителю.

Приведем пример устной контрольной работы по теме «Тригонометрические уравнения и неравенства» (X класс).

Решить уравнения и неравенства:

- 1) $2 \cos x - 4 = 0$; 2) $\cos x(\sin x - 3) = 0$.
 3) $(\operatorname{tg}^2 x + 1) \cdot \sin^3 x = 0$; 4) $\sin x(2 \cos x - 1) = 0$.
 5) $\cos x(2 \sin x + 1) = 0$; 6) $\cos x \cdot \sin^2 x \geq 0$;
 7) $\cos^2 x \cdot \sin x < 0$; 8) $\sin x > \frac{1}{2}$;

$$9) \sin x < \frac{1}{2}; 10) \sin^2 x < \frac{1}{4}; 11) 1 - \cos^2 x \leq \frac{1}{4}.$$

Эти задания составлены так, что постоянно требуют от ученика при выполнении нового упражнения учитывать опыт решения предыдущих.

Конечно, такую работу можно проводить тогда, когда учитель уверен в должной организованности класса. Доверие учителя оказывает на ребят большое воспитывающее воздействие. Сама же работа не является единственной целью урока. Его сверхзадача – воспитание личности ученика, организация ситуации, в которой формируются такие качества, как честность и требовательность к себе, умение разумно организовать свой труд.

**Гульсим Кошкинбаевна
СЕЙСЕНКУЛОВА,**

**преподаватель математики Талгарского
колледжа агробизнеса и менеджмента.**

**г. Талгар,
Алматинская область.**

Воспитание нравственности у детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей

Нравственность молодой растущей личности в современный период независимого Казахстана является важной составляющей проблемой современного общества.

Характерными чертами сложившейся ситуации являются: отсутствие чётких жизненных ориентиров для молодого поколения, спад культурно-досугового развития, отсутствие патриотического воспитания.

Воспитание разносторонней личности,

способную самостоятельно и адекватно оценивать окружающий мир и суметь достичь поставленных целей, используя нравственные идеалы.

Вопросы воспитания, обучения и развития личности остаются одной из главных проблем современного общества.

Цель воспитания – создание условий для формирования и развития личности -высококультурной, интеллектуальной, социально активной, успешной, гуманной.

Воспитательная работа – целенаправ-

ленная, системная, планируемая деятельность, которая строится на основе планирования, анализа предыдущей деятельности, позитивных и негативных тенденций общественной жизни.[1] На основе личностно-ориентированного подхода с учетом актуальных задач, стоящих перед педагогическим коллективом Дома Юношества и ситуации в группе воспитанников. При планировании воспитательной деятельности необходимо учитывать уровень воспитанности обучающихся, социальные и материальные условия их жизни, специфику семейных обстоятельств.

Воспитание только тогда эффективно, когда происходит совокупность применения методов: убеждения, примера, соревнования, поощрения.[2]

В наше время есть воспитанники, которые живут одним днём и не задумываются о завтрашнем дне, не говоря уже о будущем. Многие думают, что кто-то должен за них подумать, кто-то за них решить, а в ответ будут только недовольные комментарии. Воспитывать и развивать себя нужно ежечасно, ежеминутно и каждому, самое главное с добрыми помыслами таким образом мы станем к друг другу гуманнее, наше общество увидит в друг друге положительные стороны характера и тогда будет счастливым будущее.

Несомненно, что должны быть идеалы и образцы для подражания, но это для сравнения- это должны быть только высшие идеалы и принципы.

Личность, который в ответе за себя и за свои поступки: не только добро, трудолюбие, честность и порядочность, принципиальность, справедливость, но и сумеет отстоять честь за себя, за свою страну... Только осознано: умом и сердцем можно освоить нравственные понятия.

Это нормально, если воспитанник бу-

дет искать сподвижников по дружеской помощи для совета по пути саморазвития, самовоспитания себя как личности. Бывает, что совета мало, тогда интернет в помощь. Но всегда воспитанники ищут ответы по воспитанию нравственности, а на самом деле растущему человеку нужен нравственный идеал.

В наше время необходимо искать пути решения в новых технологиях, например: инновационно-коммуникативная технология (обучение работе с разными источниками информации, готовности к самообразованию). Мир, в котором развивается современная воспитанник – это мир с использованием современных инновационных технологий (компьютер, планшет, смартфоны и т.д.). В любое время на основе информационно- коммуникативных технологий существуют всевозможные способы и методы обмена информации, фактами, видео, действиями для достижения желаемого результата.

Для того, чтобы выбрать свою жизненную позицию, нужно знать:

Нравы – обычаи, которые отражают моральные ценности общества. [3]

Нравственность – моральное качество человека, некие правила, которыми руководствуется человек в своём выборе. Термин, чаще всего употребляющийся в речи и литературе как синоним морали, иногда – этики. [4]

Нравственный идеал – понятие морали, в котором выражаются требования общества к людям в виде конкретного образа нравственно совершенной личности, воплотившей лучшие моральные качества, одобряемые обществом представления об образце поведения и отношений между людьми, которые становятся побудителем и целью нравственного развития общества и личности. [5]

Нравственное воспитание – это процесс приобщения детей к моральным ценностям общества. Подрастая, ребенок постепенно знакомится с принятыми правилами и нормами поведения, способами и формами общения. [6]

Активная жизненная позиция – это залог успеха личности в любом начинании. А возникает она из-за восприятия статичного мира, если видеть его, так сказать «под нужным углом», то вы и не заметите, как обретёте активную жизненную позицию, и во всём вас будет преследовать только успех, а на неудачи никто и внимания не обратит. [7]

Выпустившись из дома юношества, многие из них теряют почву под ногами, оказываются растерянными перед реалиями действительности.

Даже те из них, кто имеет различные таланты, оставшись без постоянного контроля извне, не находят применения своим способностям.

Многим из них чужды понятия «само-совершенствование», «самореализация», «развитие себя как личности»; считают себя слабыми и уязвимыми, не рассчитывают на успехи в каких-либо делах, стараются избегать любых трудностей, склонны к депрессии, живут с ощущением своей ненужности близким людям, страдают от отсутствия материнской любви и заботы, ведь большая часть ребят имеют социальный статус «оставшиеся без попечения родителей».

Несоответствие их адаптационного личностного потенциала условиям среды, в которую они должны включиться, приводит к затруднениям их нравственной адаптации.

Перечисленные причины и определяют высокую степень актуальности данной проблемы.

Жизнеустойчивая личность характеризуется умением сделать правильный выбор в резко меняющемся социуме, ориентируется на саморазвитие, способна вести здоровый образ жизни [7]. Нравственность воспитанников невозможна без толерантных качеств характера. «Патриотизм», «гражданственность», «толерантность» – вот одна из главных ценностей человеческого существования в гармонии с миром природы и общества. Толерантность – это важнейшая составляющая воспитания, предусматривающего приобщение к национальным духовным ценностям, к общечеловеческим знаниям, к единению культур, формирующим мировоззрение подростков [8].

Литература:

- 1-6. Интернет-источники.
7. Сологубова Т. К., Проблема социальной адаптации воспитанников детских домов //Актуальные проблемы истории, теории и технологии социальной работы: Сб. научн. ст. Вып. 4. - Новочеркасск; Ростов н/Д., 2003. - С.62-63.
8. «Потребности ребенка. В центре внимания – адаптация к жизни в обществе». Материалы международной практической конференции 24-25 октября 2009 года / Под ред. Апанасевича В. С. - Апатиты, 2009. - 116 с

**Лайла Шокимовна АБУЛОВА,
Татьяна Дмитриевна ЗАКОРА,
Айгуль Канагатовна КУТУБАЕВА,
воспитатели КГУ «Областной дом юношества,
центр социальной адаптации для
детей-сирот и детей,
оставшихся без попечения родителей»
Управления образования акимата
Костанайской области.**

Web проектирование и разработка сайтов

Цели обучения, которые достигаются на данном уроке	10.4.2.1 использовать HTML-теги при разработке web (веб)-страниц
Цели урока	Познакомить учащихся с атрибутами тега
Критерии оценивания	Учащийся достиг цели, если: Знает, что такое атрибут, применяет его
Языковые цели	Лексика и терминология, специфичная для предмета: HTML, тег, атрибут
Привитие ценностей	Привитие ценностей сотрудничество осуществляется через организацию работы в парах и в группах
Межпредметные связи	Английский язык
Предварительные знания	Навыки программирования, знания с прошлого урока

Ход урока

Запланированные этапы урока	Деятельность преподавателя	Деятельность студента	Ресурсы
Начало урока	<i>Организационный момент</i> <i>Постановка целей и задач урока</i> (II) Повторение Проверка домашнего задания проходит в форме фронтального опроса (Кубик БЛУМА)	Определяют тему урока Бросают кубик и отвечают на вопрос.	<u>Презентация</u> , <u>интерактивная панель</u> , <u>карточки</u>
Середина урока	Постановка цели урока: Сегодня на уроке мы с вами познакомимся с «золотыми» правилами оформления сайта, закрепим навыки работы в среде Блокнот, навыки редактирования веб-страниц в кодах HTML.		

	<p>Изучение нового материала. <u>Слайд №1</u> Что такое сайт? <u>Слайд №2</u> Достоинства web-сайтов. <u>Слайд №3</u> Кто такой Web-дизайнер? <u>Слайд №4</u> Содержание и структура сайта. <u>Слайд №5</u> Язык разметки гипертекста HTML. <u>Слайд №6</u> Основные теги для создания web-страниц. <u>Слайд №7</u> Атрибут. <u>Слайд №8</u> Гипертекст. <i>Записать определение и основные атрибуты. Наличие конспекта – 1 балл</i> Практическая работа на ПК. Создание HTML-страницы по шаблону. Предлагается создать HTML-страницу по шаблону. <i>Данное задание используется в качестве формативного оценивания</i> (Ф) Оценивание учителем Выполнение тестового задания на странице Bilimland (Баллы согласно результатам теста)</p>	<p>Пишут краткий конспект в тетради</p> <p>Работают на ПК индивидуально.</p> <p>Выполняют тест на Bilimland</p>	<p>https://online-mektep.org/backoffice/ktp/27307/2c8a1a8b-9b6c-4dc7-9351-cc75781eeb73/regular/38188</p>
<p>Конец урока</p>	<p>Рефлексия. Дорисуй смайлик согласно отношения к уроку.</p>		<p>Доска</p>
<p>Дифференциация – каким образом Вы планируете оказать больше поддержки? Какие задачи Вы планируете поставить перед более способными учащимися?</p>	<p>Оценивание – как Вы планируете проверить уровень усвоения материала учащимися?</p>	<p>Здоровье и соблюдение техники безопасности</p>	

<p>Диалог и поддержка Темп работы Дифференцирование можно использовать на этапе выполнения практического задания. <i>Выводы</i></p>	<p>ФО: 1) На протяжении урока преподаватель поддерживает студентов похвалой, направляет их. 2) Методы используемые на уроке: Метод практического обучения. Метод демонстраций</p>	<p>Физминутка: упражнения для глаз Техника безопасности</p>
<p>Общая оценка Какие два аспекта урока прошли хорошо (подумайте как о преподавании, так и об обучении)? Что могло бы способствовать улучшению урока (подумайте как о преподавании, так и об обучении)?</p>		

Слайды к уроку.

Что такое сайт?

Сайт - это ресурс, состоящий из веб-страниц (документов), объединенных общей темой и взаимосвязанных между собой с помощью ссылок. Сайт регистрируется на одно физическое, либо юридическое лицо и обязательно привязывается к конкретному домену, который также является его адресом.

Сайт также представляет собой информационную единицу в сети Интернет. Один сайт может иметь как одну единственную страницу, так и огромное их количество.

Каждая страница сайта - это текстовый файл или их набор, который написан на языке разметки или программирования (html, css и т.д.). После загрузки на наш компьютер, все файлы такого формата проходят обработку браузером, и в конечном итоге перед нами предстает готовая страница сайта.

Достоинства web-сайтов

1. Малый информационный объём («лёгкие»).
2. Пригодны для просмотра в разных Операционных Системах (ОС).
3. Динамичные.
4. Интерактивные.

Кто такой Web-дизайнер?

Web-дизайнер – это специалист, проектирующий структуру web-сайта, а также подбирающий способы подачи информации и выполняющий художественное оформление web-проекта.

Web-дизайнер должен знать современные web-технологии; желательно, чтобы он имел художественное образование.

Содержание и структура сайта

Содержание сайта должно быть таким, чтобы отражать творческую жизнь участников объединения, привлекать внимание единомышленников.

Структура (план) сайта – это разбиение общего содержания на смысловые разделы и отдельные страницы с указанием связей между ними. Сайт может включать в себя общую информацию (программу расписания занятий, фамилию, имя, отчество руководителя и т.д.), страницу новостей и многое другое.

Язык разметки гипертекста HTML

HTML (Hyper Text Markup Language) - язык гипертекстовой разметки.

Описательный язык разметки **HTML** имеет свои команды, которые называются **тегами**.

Тег – это элемент **HTML**, представляющий из себя текст, заключённый в угловые скобки <>. Тег является активным элементом, изменяющим представление следующей за ним информации.

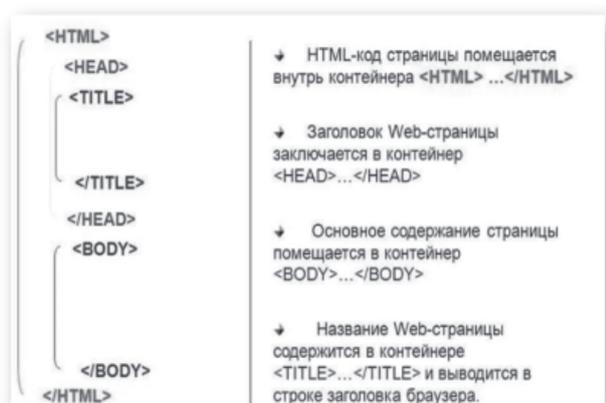
Теги пишутся английскими буквами (**прописными, строчными**).

Обычно используются два тега – **открывающий (<тэг>)** и **закрывающий (</тэг>)**.

Основные теги для создания web-страниц

Тег	Название тега
<html>...</html>	Определяет формат документа.
<head>...</head>	Содержит название страницы и справочную информацию о ней.
<title>...</title>	Содержит название страницы, которое отображается в верхней строке браузера.
<body>...</body>	Отображает в браузере содержимое страницы.
 </BR>	Перевод строки
<B></B>	Жирный шрифт
<I></I>	Курсив
<FONT>=«х»</FONT>	Размер шрифта от 1 до 7
<FONT COLOR=«х»>	Цвет шрифта

Структура web-страницы

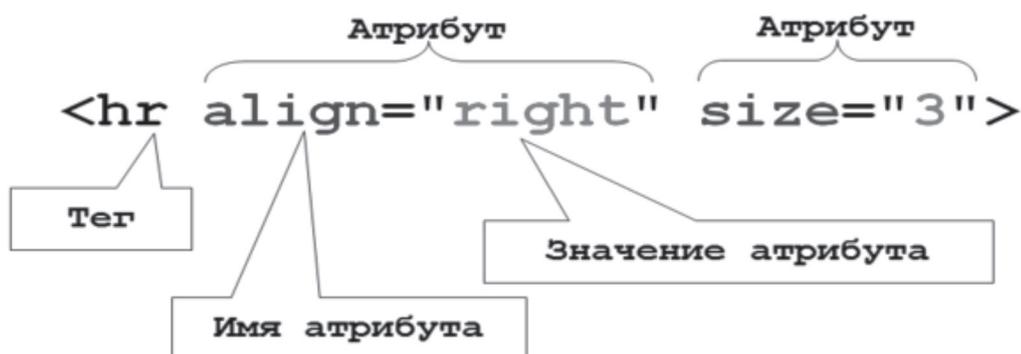
Атрибут

Тег может иметь несколько количество атрибутов.

Атрибут - это компонент тега, содержащий указания, как браузер должен воспринять и обработать тег.

Синтаксис тега с атрибутом:

<тег атрибут = "значение">

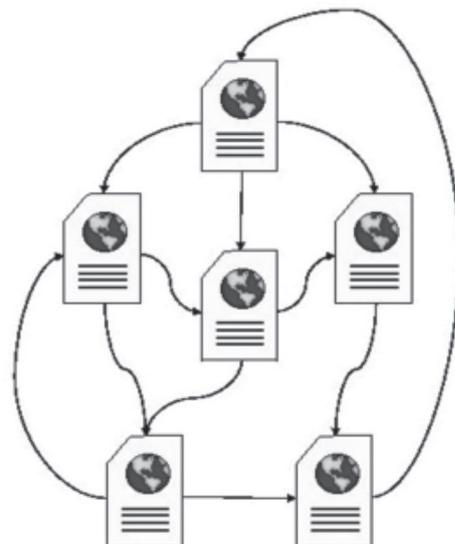

Гипертекст

Термин «гипертекст» впервые был введен Тедом Нельсоном в 1969 году.

Гипертекст – это текст, который с помощью своей структуры позволяет переходить от одного текста к другому.

На языке «компьютера» гипертекст – это текст, который содержит в себе ссылки.

Айгуль Сымпачаевна АЛПЫСБАЕВА,
преподаватель спецдисциплин,
информатик, программист
Талгарского колледжа
агробизнеса и менеджмента.
г. Талгар,
Алматинская область.

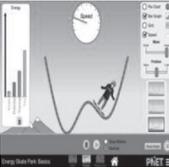
Энергияның сақталу және айналу заңы

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	9.2.3.7 энергияның сақталу заңын тұжырымдау және есептер шығаруда қолдану
Сабақтың мақсаты	- Энергияның сақталу және айналу заңын біледі; - Энергияның сақталу заңын тұжырымдайды және есептер шығаруда қолданады.
Құндылыққа баулу	Құндылық: Заң және Тәртіп Заң: оқушылар мектеп ережелерін, сабақ мақсаттары мен талаптарын орындай отырып, әділдікке, жауапкершілікке және өз әрекеттерінің салдарын түсінуге ұмтылады. Тәртіп: оқу барысында өзін-өзі бақылап, тәртіп сақтайды, өзгелердің құқығын құрметтейді, сыныпта қауіпсіз және мәдени орта қалыптастыруға үлес қосады.
Апта дәйексөзі	«Әділ заң – аспан тірегі»

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтың әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурс-стар
Сабақтың басы 7 минут	Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу. «Адал азамат бағдарламасындағы құндылықтарды оқыту процесіне ұйымдастыру кезеңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін» <u>«Заң және тәртіп» құндылығы</u> <u>«Әділ заң – аспан тірегі» құндылыққа дәріптейтін бейне жазба көрсетемін.</u> <u>https://youtube.com/shorts/4Go3GHUC7xw?si=jUd6iRUS8kTT70j</u> <i>Ахуал орнату. «Смайлик» әдісі</i> Үй тапсырмасы.	Оқушылар мұғаліммен сәлемдеседі. Үй тапсырмасын орындайды. 	Дескриптор: Энергияның сақталу және айналу заңын біледі; Үй тапсырмасына берілген тапсырманы	Презентация. Жұмыс парағы. Көрнекіліктер

	<p>Wordwall платформасындағы ойын түріндегі тапсырманы орындайды.</p> <p>https://wordwall.net/ru/resource/71216864</p>		<p>дұрыс орындай алады;</p> <p>1 балл</p>	
<p>Сабақтың ортасы 30 минут</p>	<p>Жаңа сабақ БЖБ тапсырмасын қосыз.</p> <p>https://youtu.be/bFa0ydISIIk?si=wGSiVSg-N7_3Eyzj Видео көрсетілім. Видео арқылы тақырыптың негізгі маңызды ақпараттар беріліп оқушылар, жаңа тақырыпты меңгереді.</p> <p>Стимуляциялық программа көмегімен жаңа тақырыпқа зерттеу жасайды.</p> <p>https://phet.colorado.edu/en/simulations/energy-skate-park-basics ЖИ көмегімен жасалған комикстегі тапсырманы орындайды.</p> <p>https://youtu.be/xPMVKeo7m4?si=Kky_9b7DvWG5QPO- 1-тапсырма. Энергияның түрін анықта</p> <p>Комикстегі әр көріністі қарастырып, энергияның түрін және оның қандай энергияға айналғанын жазыңыз.</p> <p>Үлгі: Күн → күн энергиясы → электр энергиясы</p> <p>Осы үлгі бойынша:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сарқырамадағы бала; 2. Отынмен қайнаған қазан; 	<p>Оқушылар жаңа сабақты меңгеріп, тапсырмалар орындайды.</p> <p>Оқушылар ЖИ көмегімен берілген тапсырманы орындайды.</p> <p>Оқушылар стимуляциялық программада берілген тапсырманы</p>	<p>Стимуляциялық бағдарлама көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді</p> <p>1 балл</p> <p>Дескриптор: ЖИ көмегімен берілген тапсырманы орындай алады;</p>	<p>Жұмыс парағы. Тапсырмалар</p> <p>Энергияның табиғатта түрленуін біледі; Энергияның сақталу заңын біледі;</p>

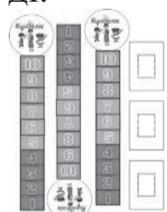
	<p>3. Тамақ жеп, велосипед тепкен бала.</p> <p>2-тапсырма. Заңды тұжырымда Комикске сүйене отырып, энергияның сақталу және айналу заңын 1-2 сөйлеммен тұжырымдаңыз.</p> <p>☞ Комикстегі соңғы қорытынды жолын негізге алуға болады. Оқулықпен жұмыс</p> <p>Энергияның сақталу және айналу заңына есептер шығару.</p> <p>1-есеп. Велосипедшінің төбеден түсуі (өмірден алынған)</p> <p>Велосипедші төбенің ең биік нүктесінде 8 м биіктікте тұр. Велосипедші мен велосипедтің жалпы массасы 70 кг. Төбеден төмен түскенде барлық потенциалдық энергия кинетикалық энергияға айналады деп есептеңіз. Төбенің төменгі жағындағы велосипедшінің жылдамдығын табыңыз.</p> <p>2-есеп. Биіктен секірген бала</p> <p>Бала 5 м биіктіктен суға секіреді. Баланың массасы 40 кг. Суға түсер алдындағы кинетикалық энергиясын табыңыз.</p> <p>3-есеп. Серіппеге секірген адам (батут)</p> <p>Адам батутқа 2 м биіктіктен секіреді. Оның массасы 60 кг. Батуттың максимал сығылу кезінде жиналған энергиясын табыңыз.</p> <p>4-есеп. Шардың төмен құлауы (өмірлік жағдай)</p> <p>Массасы 3 кг шар 12 м биіктікте ілініп тұр.</p>	<p>орындайды.</p> <p>Оқушылар оқулықтағы тапсырманы орындайды.</p> <p>Оқушылар функционалдық сауаттылық тапсырмасын орындайды.</p>	<p>2 балл</p> <p>Дескриптор: Энергияның сақталу заңын тұжырымдау және есептер шығаруда қолдана алады; Есептің шартын жаза алады; ХБЖ-ға келтіре алады; Жаңа сабақтың формулаларын түрлендіріп, белгісіз шаманы</p>	
--	--	--	--	--

	<p>Ол 7 м төмен түсті. Осы кезде энергияның өзгерісін анықтаңыз</p> <p>1-есеп. Велосипедшінің төбеден түсуі</p> <p>Берілгені: $m = 70$ кг $h = 8$ м $g = 10$ м/с²</p> <p>Шешуі: $mgh = mv^2 / 2$ $v = \sqrt{(2gh)} = \sqrt{(160)} \approx 12,6$ м/с</p> <p>Жауабы: 12,6 м/с</p> <p>2-есеп. Биіктен секірген бала</p> <p>Берілгені: $m = 40$ кг $h = 5$ м $g = 10$ м/с²</p> <p>Шешуі: $E = mgh = 2000$ Дж</p> <p>Жауабы: 2000 Дж</p> <p>3-есеп. Батутқа секірген адам</p> <p>Берілгені: $m = 60$ кг $h = 2$ м $g = 10$ м/с²</p> <p>Шешуі: $E = mgh = 1200$ Дж</p> <p>Жауабы: 1200 Дж</p> <p>4-есеп. Шардың төмен құлауы</p> <p>Берілгені: $m = 3$ кг $h_1 = 12$ м $h_2 = 7$ м $g = 10$ м/с²</p> <p>Шешуі: $\Delta E = mg(h_1 - h_2) = 150$ Дж</p> <p>Жауабы: 150 Дж</p>		<p>таба алады;</p> <p>Есептің жауабын дұрыс таба алады;</p> <p>Оқулықтағы тапсырманы дұрыс орындай алады;</p> <p>3 балл</p>	
--	--	--	---	--

	7	Адам тамақ ішіп, жүгіреді	Химиялық энергия → механикалық энергия			
	8	Серіппе қысылып, кейін қайта созылады	Серпімділік потенциалдық энергиясы → кинетикалық энергия			
	9	Телефонды зарядтағанда аккумулятор толады	Электр энергиясы → химиялық энергия			
	10	Гидроэлектр станциясында су төмен ағып, генераторды айналдырады	Су энергиясы → механикалық энергия → электр энергиясы			
	Рефлексия					
	 <p>Үй тапсырмасы: тақырыпты оқу, видео сабақты қарау. Оқулық соңындағы сұрақтарға жауап жазу. Жаттығу есептерін аяқтау. Тақырыпқа байланысты қызықты зерттеу мен үй жағдайында қауіпсіздік шарасын сақтай отырып, эксперименттер жасап, видео материал дайындасаңыз да болады.</p>			<p>Сабаққа кері байланыс қалдырады. Жұмыс парағында өзін өзі бағалап, сабақтың соңында хабарлайды.</p>	<p>Жұмыс парағында өзін-өзі бағалау жүргізеді.</p> 	<p>Кері байланыс стикерлері</p> <p>Жұмыс парағы</p>

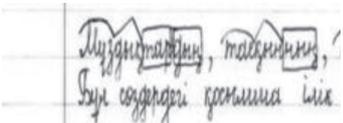
Эльвира Сыражановна КАЛАБАЕВА,
№22 орта мектебінің физика-математика пәні мұғалімі.
Ақбасты ауылы,
Арал ауданы,
Қызылорда облысы.

Ілік септік

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты	4.2.3.1 – мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру.			
Сабақтың мақсаты	Мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыруды үйренеді, ілік септігінің жалғауларын білетін болады			
Құндылықтар: <i>Негіздеме: Мемлекет басшысы Қ. Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II, III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)</i>	«Адал азамат» Қазақстан республикасы оқу-ағарту министрлігі. – Астана, 2025 бағдарламасы Біртұтас тәрбие тұжырымдамасы. Қаңтар айы: Заң және тәртіп Апта дәйексөзі: «Әділ заң – аспан тірегі»			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі// уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру Өткен білімді еске түсіру	Сабаққа дайындық жасау Психологиялық ахуалды жақсарту. «Біртұтас тәрбие» тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезеңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін. Құндылық мақсаты: Моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелерін білу	Шаттық шеңберін жасайды Үй тапсырмасын айтып береді	 Дескриптор: Септіктердің сұрақтары мен жалғауларын атайды – 1 Б. Бастауыштарды ажырата алады – 1 Б.	 Септік жалғаулары жазылған плакат

<p>Жаңа білім</p>	<p>Сабаққа дайындық Үй тапсырмасы Септіктердің сұрақтары мен жалғауларын жаттап келу. «Шар ішіндегі тап- сырма» әдісі Атау – кім? Не? Ілік – кімнің? Ненің? Барыс – кімге? Неге? Табыс – кімді? Нені? Жатыс – кімде? Неде? Шығыс – кімнен? Неден? Көмектес – кіммен? Немен?</p>	<p>Мәтін мазмұны бойынша сел кезінде шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастырады</p>	<p>Дескриптор: Сел тура- лы сұрақтар құрастыра алады – 1 Б. Сөздерге морфологиялық талдау жасай ала- ды – 1 Б. ҚБ: «Күн көзі»</p>	<p>Сел туралы бейнебаян</p>
<p>Бекіту Кері байла- ныс</p>	<p>Жаңа тақырып ФС тапсырмасы 36-жаттығу 1. Сел қандай жағдайда пайда бола- ды? 2. Тасқынның жылдамдығы қандай болуы мүмкін? 3. Сел апатынан қорғану үшін нелер салынды? 4. Бақылау стансы- сы қандай қызмет атқарады?</p>	<p>Көшіріп жа- зып, ілік септігіндегі сөздерді табады</p> <p>Сөйлем құрайды</p> <p>Жеке жұмыс жасайды Ілік септігіндегі сөз жасайды</p>	<p>Дескриптор: Көркем жазу дағдысын сақтайды – 1 Б. Ілік септігіндегі сөздерді біледі – 1 Б.</p> <p>Дескриптор: Ілік септігінде тұратындай сөздер құрай ала- ды – 1 Б. Өз пікірін дәлелдей алады – 1 Б.</p>	<p>Талдау үлгі- лері</p> <p>Сызбалар Тасқын тура- лы суреттер Плакаттар Суреттер https:// wordwall. net/ru/ resource/ 49097334/ %D1%96% D0%BB%D 1%96%D0% BA-%D1% 81%D0%B 5%D0%BF %D1%82% D1%96%D 0%BA</p>
	<p></p> <p>37-жаттығу 1. Теңіздің суы ащы; 2. Селдің қаупі жөнінде хабар беретін жүйелер жасалды; 3. Көмекке ауылдың адамдары келді; 4. Күннің ыстығынан қатты шөлдедім.</p>	<p>Үй тапсырма- сын алады</p> <p>Кері байланыс жасайды</p>	<p>Дескриптор: Сөздерге жалғау қосып, ілік септіктегі сөздерді табады – 1 Б. Сөздердің өзара байланысын біледі – 1 Б. ҚБ: «Алма ағашы» әдісі</p>	<p>Кері байланыс парақтары</p>

	<p>ЕҚБ 38-жаттығу. Жаңбырдың суы жылғаларды толтырды. Селдің зардабы қиын болады. Тасқынның жолындағы заттардың бәрі шайылып кетті. Бұлар ілік септігінде тұрған сөздер. ЕБҚ Өзің сөйлем құрап ішінен зат есімді тап және оны септе. Саралау 39-жаттығу. Еменнің жапырағы, сауысқанның қанаты, құндыздың терісі, шебердің қолы, аттың шабысы, сүттің дәмі. ЖИ: «Wordwall» ойыны «Ілік септік» Үй тапсырмасы: 40-жаттығу Аспанның жүзі жарқетті, Ақ найза жерге сартетті Найзағай Аспанның (ілік с.) жүзі.</p> <p>«Алма игань» рефлексивы</p> 			
--	--	--	--	--

Жазыгул Асылхановна КОЖБАНОВА,
№22 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі.
Ақбасты ауылы,
Арал ауданы,
Қызылорда облысы.

Сындық нүктелер. Функцияның экстремумдарын қайталау

Мақсаты: оқушыларда сындық нүктелерді, функциялардың экстремум нүктелерін табу білім, білік дағдыларын дамыту.

Күтілетін нәтиже:

- туындының ережесін біледі;
- функцияның сындық нүктелерін таба біледі;
- экстремум нүктелерін табу алгоритмін біледі.
- топтық жұмыста жұмыс жасай алады.

Ақпарат көзі: интерактивті тақта, слайдтар.

Сабақтың кезендері:

1. Ұйымдастыру кезеңі — 3 мин.
2. Білу. «Кім көп біледі, сол ұтады» (миға шабуыл) — 5 мин.
3. Түсіну. «Тізбекті орында» — 10 мин.
4. Қолдану. «Білімінді тексер» (деңгейлік тапсырма) — 10 мин.
5. Талдау. «Ойланайық кім ойшыл» (шығармашылық тапсырма) — 5 мин.
6. Жинақтау. «Сәйкестендіру тесті» — 7 мин.
7. Бағалау — 3 мин.
8. Рефлексия — 2 мин.

1. Ұйымдастыру: Оқушылармен амандасып ынтымақтастық атмосферасын құру. Түрлі әдіс-тәсілдерді

пайдаланып топқа бөлу. Оқушыларға 1, 2, 3 цифрлары бар карточкалар үлестіремін. Тақтада толық емес мақал мәтелдерді оқиды, жауабына байланысты орындарына отырады.

..... жақсы қас болмас, ... жаман дос болмас. (Екі)

Досынды .... күн сынама, ... жыл сына. (Үш)

..... кісі қазған құдықтан (Бір)

..... кісі су ішеді (Мың)

Үй жұмысын тексеру: (ауызша диалог жүргізу арқылы тексеру)

2. Білу. «Кім көп біледі, сол ұтады» (миға шабуыл) (топтар бірін-біріне сұрақтар қояды, әр дұрыс жауап бір ұпай)

Мысалы:

- 1) Туынды дегеніміз не?
- 2) Туындының физикалық мағынасы?
- 3) Туындының геометриялық мағынасы?
- 4) Жанаманың тендеуін табу алгоритмі?
- 5) Функцияның анықталу облысы?
- 6) Функцияның өсу және кему аралықтарын табу алгоритмі
- 7) Сындық нүктелер дегеніміз не?
- 8) Функцияның экстремум нүктелерін табу алгоритмі?

9) Қай жағдайда экстремум нүктелері болмайды?

10) Қай жағдайда функция біріңғай өспелі, не біріңғай кемімелі?

3. Түсіну «Тізбекті орында?» (Постер)

Формула тендігінің бір жақ бөлігін жазу → тендігін жазады → осы формулаға сәйкес мысал құрайды → мысалды шешеді → формуланын ережесін айтады → жауабын жазып дұрыстығын тексереді.

4. Қолдану. «Білімді тексер» (деңгейлік тапсырма)

Әр топқа карточкадағы есептер беріледі, жауаптары консультанттарда болады олар тексеріп +- беріп отырады. А – 1, В – 2, С – 3 ұпай.

1-А. $y=x^3-6x^2-15x+7$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

2-А. $y=2x^4-4x^2+1$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

3-А. $y=x^4-2x^3+3$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

4-А. $y=-x^3+4x-3$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

5-А. $y=x^3-x$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

6-А. $y=2x^3-4x^2+x+1$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

7-А. $y=x^4-2x^3+3x^2$ функцияның

максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

8-А. $y=x^3-5x^2+4$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

9-А. $y=-2x^2+3x-1$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

10-А. $y=x^4-x^2$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

1-В. $y=x-2 \sin x$ функцияның сындық нүктелерін табыңыз

2-В. $y=x+3 \cos x$ функцияның сындық нүктелерін табыңыз

3-В. $y=x+2 \cos x$ функцияның сындық нүктелерін табыңыз

4-В. $y=x-3 \sin x$ функцияның сындық нүктелерін табыңыз

5-В. $y=2 \cos x-x$ функцияның сындық нүктелерін табыңыз

1-С $y=2\sqrt{x} + \frac{1}{x}$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

2-С $y=\sqrt{x} - 2x^2$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

3-С $y=\sqrt{3} \cos x - \sin x-x$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

4-С $y=\cos x + \sqrt{3} \sin x + x$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

5-С $y=(x-1)^2(x+2)^2$ функцияның максимум және минимум нүктелерін табыңыз.

5. Талдау. «Ойланайық, кім ойшыл?» (Шығармашылық тапсырма)

Функцияның берілгені арқылы графигінің кескінін салыңдар (постерға)

1-топқа: $D(y)=R$,

$f'(x)=0$, егер $x=-3$, $x=1$

Функцияның графигі $(-\infty; -3[$ және $[1; +\infty$ өседі, $[-3; 1]$ -кемиді
 $X_{\max} = -3, Y_{\max} = 10, X_{\min} = 1, Y_{\min} = -\frac{2}{3}$

2-топқа: $D(y)=R$,

$f'(x)=0$, егер $x=-2$, $x=2$

Функцияның графигі $(-\infty; -2]$ және $[2; +\infty)$ кемиді, $[-2; 2]$ - өседі

$X_{\max} = 2, Y_{\max} = \frac{8}{3}$,

$X_{\min} = -2, Y_{\min} = -\frac{8}{3}$,

3-топқа:

$D(y)=R$,

$f'(x)=0$, егер $x=0$, $x=2$

Функцияның графигі $(-\infty; 0]$ және $[2; +\infty)$ кемиді, $[0; 2]$ - өседі

$X_{\max} = 2, Y_{\max} = 4, X_{\min} = 0, Y_{\min} = 0$,

6. Жинақтау: «Сәйкестендіру тесті»

1	$y=x^3+\sqrt{x}$	1	$y'=14(2x+1)^6$
2	$y=4\sin 3x$	2	$y'=32x$
3	$y=(2x+1)^7$	3	$y'=\frac{2x^2-2x}{(2x-1)^2}$
4	$y=\frac{1}{x^5}$	4	$y'=3x^2+\frac{1}{2\sqrt{x}}$
5	$y=\cos^2 x$	5	$y'=-2\sin 2x$
6	$y=\operatorname{tg} 3x - \operatorname{ctg}\left(x+\frac{\pi}{4}\right)$	6	$y'=2\cos 4x$
7	$y=\frac{x^2}{2x-1}$	7	$y'=-\frac{3}{x^4}$
8	$y=\sin 2x \cos 2x$	8	$y'=\frac{3}{\cos^2 3x} + \frac{1}{\sin^2\left(x+\frac{\pi}{4}\right)}$
9	$y=(3+4x)(4x-3)$	9	$y'=\frac{x}{\sqrt{x^3-3}}$
10	$y=\sqrt{x^2-3}$	10	$y'=12\cos 3x$

7. Бағалау: 27-30 ұпай – 5;

22-26 ұпай – 4; 16-21 ұпай – 3.

Оқушы	«Кім көп біледі, сол ұтады» (миға шабуыл) 1 ұпай	«Тізбекті орында» 1 ұпай	«Білімінді тексер» (деңгейлік тапсырма) А-1, В-2, С-3	«Ойланайық кім ойшыл» (шығармашылық тапсырма) 3 ұпай аралығы	«Сәйкестендіру тесті» Әр дұрыс жауап 10 ұпай

8. Рефлексия – 2 минут. Сөйлемді жалғастыр

Бүгінгі сабақта мен үйрендім-----

Бүгінгі сабақта мен қайталадым-----

Бүгінгі сабақта мен бекіттім-----

Бүгінгі сабақта маған ұнады-----

Марияш Глеубердиновна
САДВАКАСОВА,
 Талғар агробизнес және менеджмент колледжінің математика пәні оқытушысы.
 Талғар қаласы, Алматы облысы.

Қазақстандағы дуальды білім беру жүйесінің тиімділігін арттырудағы STEM білім берудің рөлі

Андатпа

Бұл мақала Қазақстандағы дуальды білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру мәселесін шағын қуатты жел энергетикасының дамуы және STEM білім беру жүйесін енгізу тұрғысынан қарастырады. Зерттеу барысында Қазақстанның посткеңестік білім беру жүйесінің ерекшеліктері, STEM тұжырымдамасының мазмұны және оны енгізудегі негізгі кедергілер талданады. Зерттеудің әдіснамалық негізін екінші реттік деректерді талдау және шағын қуатты жел энергетикасы, кәсіби және STEM білім беру салалары бойынша жеті сарапшымен жүргізілген жартылай құрылымдалған сұхбат құрайды. Зерттеу нәтижелері STEM білім беру жүйесін тиімді енгізуге кедергі келтіретін негізгі факторларды анықтауға және дуальды білім беру жүйесін жетілдіруге арналған ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: дуальды білім беру, STEM, жобалық оқыту, шағын қуатты энергетика, кәсіби білім.

Кіріспе

Қазақстан – аумағы кең, халқы салыстырмалы түрде аз және қарқынды дамып келе жатқан мемлекет. Ел экономикасын шикізатқа бағытталған модельден жоғары қосылған құны бар өнімдер өндірісіне көшіру жағдайында адами капиталдың сапасы шешуші рөл атқарады. Осыған байланысты соңғы жылдары Қазақстанда білім беру жүйесін жаңғыртуға, әсіресе, дуальды білім беру жүйесін дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Мемлекеттік білім беру саясатының негізгі басымдықтарының бірі – жұмыс берушілерді кадр даярлау үдерісіне тарту.

Алайда, Қазақстанда өмір бойы білім алу жүйесінің бірыңғай тұжырымдамасының болмауы және білім берудің әр түрлі деңгейлерінде қалыптасатын

құзыреттер арасындағы сабақтастықтың жеткіліксіздігі дуальды білім беру жүйесінің тиімділігін төмендетіп отыр. Бұл, жағдай әсіресе, инженерлік-техникалық және энергетикалық бағыттарда айқын байқалады.

Осы мақалада шағын қуатты жел энергетикасының дамуы мен STEM білім беру жүйесін енгізу Қазақстандағы дуальды білім беру жүйесін жетілдіру құралы ретінде қарастырылады.

Қазақстандық (посткеңестік) білім беру жүйесінің ерекшеліктері

Қазақстандағы білім беру жүйесі тарихи тұрғыдан посткеңестік модельге негізделген. Бұл модель білімге бағытталған, когнитивтік және фактологиялық оқытуға сүйенеді, мұнда пәндер тар салалық шеңберде оқытылады (Президент Жарлығы, 2004; Balykbaev

et al., 2018). Мұндай тәсіл білім алушылардың теориялық білімін қалыптастырғанымен, оны практикада қолдануға бағытталған дағдыларды жеткілікті деңгейде дамытпайды.

Посткеңестік жүйеде даярланған педагог кадрлардың көпшілігі өндірістік міндеттерді шешуге қажетті практикалық құзыреттерді қалыптастыруда қиындықтарға тап болады (Irsaliev et al., 2017). Нәтижесінде, жоғары оқу орындары мен колледж түлектері еңбек нарығының нақты талаптарына толық сәйкес келе бермейді.

STEM білім беру тұжырымдамасы және оның әлеуеті

STEM білім беру жүйесі ғылым, технология, инженерия және математиканы пәнаралық және қолданбалы негізде біріктіруге бағытталған. STEM тұжырымдамасының басты мақсаты – білім алушыларды нақты өмірлік және өндірістік міндеттерді шешуге даярлау (Ном, 2014). Бұл жүйе жобалық оқытуға негізделіп, теория мен практиканың арасындағы алшақтықты азайтуға мүмкіндік береді.

Дамыған елдердің тәжірибесі STEM және Project-Based Learning технологияларын енгізу білім беру сапасын арттырып қана қоймай, экономиканың инновациялық дамуына да ықпал ететінін көрсетеді. Алайда STEM жүйесін Қазақстан жағдайында енгізу бірқатар қиындықтарға тап болуда. Атап айтқанда, білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі мен пәндік құрылым STEM қағидаттарымен толық үйлеспейді (OECD, 2017).

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Зерттеу нәтижелері STEM білім беру жүйесін енгізудің тиімділігіне кедер-

гі келтіретін екі негізгі тосқауылды анықтады. Біріншісі – Қазақстанда шағын қуатты жел энергетикасы өндірісінің жеткілікті деңгейде дамымауы. Қазіргі таңда бұл салада жұмыс істейтін компаниялардың саны өте аз және олар үшін мамандар даярлайтын жоғары оқу орындары мен колледждер іс жүзінде жоқ.

Екінші тосқауыл – STEM тұжырымдамасы мен посткеңестік білім беру жүйесінің арасындағы әдіснамалық және мазмұндық қайшылық. STEM бағытындағы білім беру бағдарламаларын ұсынатын жоғары оқу орындарының аздығы, заманауи жабдықтардың жетіспеушілігі және практикалық тәжірибесі бар оқытушылардың тапшылығы STEM тұжырымдамасының толық іске асуына кедергі келтіруде (Igissinov et al., 2019).

Сонымен қатар, техникалық университеттердің оқытушылары оқу бағдарламаларында практикалық сабақтардың жеткіліксіз екенін атап өтеді. Ал STEM жүйесі теория мен өндірістік практика арасындағы байланысты қамтамасыз ететін негізгі құралдардың бірі бола алады.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, STEM білім беру жүйесін өмір бойы білім алу тұжырымдамасының құрамдас бөлігі ретінде енгізу Қазақстандағы дуальды білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. STEM пәнаралық және қолданбалы бағыты арқылы білім беру деңгейлері арасындағы сабақтастықты қамтамасыз етіп, білім алушылардың техникалық және

IT сауаттылығын қалыптастырады.

Дуальды білім беру жүйесінің тиімді дамуы үшін жобалық оқытуға арналған нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, педагог кадрларды даярлау және білім беру мен бизнес арасындағы өзара байланысты күшейту қажет. Бұл шаралар Қазақстан экономикасының жоғары технологиялық салаларын дамытуға кадрлық негіз қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Balykbaev T.O., Zhampeisova K.K., Hann N.N., Kolumbaeva Sh.Zh. (2018). Poly-paradigm approach as a methodological basis for the formation of competitive higher pedagogical education. *Pedagogy and Psychology*, 5-18.
2. Hom, E.J. (2014). What is STEM Education? *Live Science*.
3. Igissinov T., Medetov B. (2019). How

to develop STEM education in Kazakhstan? *Pedagogy and Psychology*, 7-12.

4. Irsaliev S. et al. (2017). *National report on the state and development of the education system of the Republic of Kazakhstan*. Astana.

5. OECD (2017). *Review of National Education Policy in Kazakhstan: Higher Education*.

6. Presidential Decree (2004). State program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2005-2010.

Ақмарал УСЕЙНОВА,
 әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті колледжінің информатика пәні оқытушысы.
Талғат ИГИСИНОВ,
 педагогика ғылымдарының кандидаты,
 Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы.
 Алматы қаласы.

Студенттердің денсаулығын қамтамасыз етудегі дене шынықтырудың рөлі

Дене шынықтыру жалпы адамзаттың мәдениеттің органикалық бөлігі, оның ерекше тәуелсіз саласы. Бұл адамның өмірлік маңызды аспектілеріне әсер етеді, генетикалық жолмен берілетін және білім беру, қызмет пен қоршаған орта әсерінен өмір процесінде дамитын бейімділік түрінде алынған. Ол қарым-қатынас, ойын, ойынсауықтың әлеуметтік қажеттіліктерін

қанағаттандырады. Дене шынықтыру денсаулық жағдайын оңтайландырады. Дене шынықтырудың негізінде үш қасиетті бар. Біріншіден, ол өзін-өзі дамыту қабілетін анықтайды, адамның әлеуметтік және рухани тәжірибесіне байланысты «өзіне» бағытталуын көрсетеді, оның шығармашылық «өзін-өзі құруға», өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын қамтамасыз етеді. Екін-

шіден, дене шынықтыру бұл болашақ маманның әуесқой, белсенді өзін-өзі танытуының негізі, оның кәсіби жұмысының пәні мен процесіне бағытталған дене шынықтыру құралдарын қолданудағы шығармашылықтың көрінісі. Үшіншіден, ол дене шынықтыру, спорт, қоғамдық және кәсіби қызмет процесінде туындайтын қатынастарға бағытталған жеке тұлғаның шығармашылығын көрсетеді, оның субъективті көріністерінің кеңістігі соғұрлым бай болады. Дене шынықтырудың бір бөлігі – спорт. Онда адам өз мүмкіндіктерінің шекарасын кеңейтуге тырысады, бұл жетістіктер мен сәтсіздіктерден туындаған эмоциялардың үлкен әлемі, адамды тәрбиелеудің және өзін-өзі тәрбиелеудің тиімді құралы. Соңғы уақытта әлеуметтік ортадағы өзгерістер, табиғи апаттар мен катаклизмдер, қоғамдағы тұрақсыздық, жаңа еңбек қатынастары соншалықты тез дамып, адам ағзасы миллиондаған жылдарға созылған кездегі процесінде оларға бейімделуге уақыт жоқ. Денсаулық – бұл адамның жұмыс істеу қабілетін анықтайтын және жеке тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін алғашқы және маңызды қажеттілік. Бұл әлемді білудің, адамның өзін-өзі растауы мен бақытының маңызды шарты. Белсенді ұзақ өмір бұл адам факторының маңызды құрамдас бөлігі. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының жарғысы денсаулықты «аурулар мен физикалық ақаулардың болмауы ғана емес, сонымен бірге толық әлеуметтік және рухани әл-ауқат жағдайы» деп анықтады. Өз денсаулығын сақтау әркімнің тікелей міндеті, адамның оны басқаларға беруге құқығы жоқ. Шы-

нында да, адам 20-30 жасында өзін катастрофиялық күйге келтіріп, содан кейін ғана медицина туралы еске түсіретіні жиі кездеседі. Медицина қаншалықты керемет болса да, ол бізді барлық аурулардан құтқара алмайды. Адам өз денсаулығын жасаушы, ол үшін күресу керек. Ерте жастан бастап белсенді өмір салтын ұстану, шынығу, дене шынықтыру және спортпен шұғылдану, жеке гигиена ережелерін сақтау қажет – бір сөзбен айтқанда, денсаулықтың шынайы үйлесіміне қол жеткізу керек. Жалпы, денсаулықтың үш түрі туралы айтуға болады: физикалық, психикалық және моральдық денсаулық (әлеуметтік).

- Физикалық денсаулық – бұл оның барлық мүшелері мен жүйелерінің қалыпты жұмыс істеуіне байланысты дененің табиғи жағдайы. Егер барлық органдар мен жүйелер жақсы жұмыс істесе, онда бүкіл адам ағзасы (өзін-өзі реттейтін жүйе) дұрыс жұмыс істейді және дамиды;

- Психикалық денсаулық мидың жағдайына байланысты, ол ойлау деңгейі мен сапасымен, зейін мен есте сақтау қабілетінің дамуымен, эмоционалды тұрақтылық дәрежесімен, ерікжігердің дамуымен сипатталады;

- Моральдық денсаулық адамның әлеуметтік өмірінің негізі болып табылатын моральдық принциптермен анықталады, яғни белгілі бір адамзат қоғамындағы өмір.

Дені сау және рухани дамыған адам бақытты – ол өзін жақсы сезінеді, жұмысынан қанағат алады, өзін-өзі жетілдіруге тырысады, осылайша рух пен ішкі сұлулықтың өшпейтін жастығына жетеді. Адамның тұтастығы, ең алды-

мен, дененің психикалық және физикалық күштерінің өзара байланысы мен әрекеттесуінде көрінеді.

Дененің психофизикалық күштерінің үйлесімі денсаулықтың резервтерін арттырады, біздің өміріміздің әр түрлі салаларында шығармашылық көрініс үшін жағдай жасайды. Белсенді және дені сау адам ұзақ уақыт жастығын сақтайды, шығармашылық қызметін жалғастырады, «жанның жалқаулығына» жол бермейді. Академик Н.М. Амосов жаңа медициналық терминді енгізуді ұсынды «Денсаулық саны» дененің қосалқы мөлшерін белгілеу үшін.

Салауатты өмір салты мынадай негізгі элементтерді қамтиды: еңбек пен демалудың ұтымды режимі, зиянды әдеттерді жою, оңтайлы қозғалыс режимі, жеке гигиена, шынығу, тиімді тамақтану және т.б. Еңбек пен демалыстың ұтымды режимі кез келген адамның салауатты өмір салтының қажетті элементі болып табылады. Дұрыс және қатаң сақталған режиммен дененің жұмыс істеуінің нақты және қажетті ырғағы жасалады, бұл жұмыс пен демалу үшін оңтайлы жағдай жасайды және сол арқылы денсаулықты нығайтуға көмектеседі. Ежелден бері жалаң аяқпен жүру керемет қатайтатын құрал екені белгілі. Қысқы жүзу – қатаюдың ең жоғары түрі. Қатаю денеге жалпы күшейтетін әсер етеді, жүйке жүйесінің тонусын жоғарылатады, қан айналымын жақсартады, метаболизмді қалыпқа келтіреді. Оңтайлы мотор режимі салауатты өмір салтының маңызды шарты болып табылады. Оның негізін студенттердің денсаулығын нығайту және дене қабілеттерін да-

мыту, денсаулығы мен моторикасын сақтау, жасқа байланысты қолайсыз өзгерістердің алдын-алуды күшейту міндеттерін тиімді шешетін жүйелі дене жаттығулары мен спорт құрайды. Сонымен қатар, дене шынықтыру және спорт білім берудің маңызды құралы ретінде әрекет етеді. Адамның физикалық дамуын сипаттайтын негізгі қасиеттер-күш, жылдамдық, ептілік, икемділік және төзімділік. Осы қасиеттердің әрқайсысын жақсарту денсаулықты нығайтуға көмектеседі. Ауруларды тиімді сауықтыру және алдын алу үшін ең алдымен ең құнды сапаны катаюмен және салауатты өмір салтының басқа компоненттерімен бірге төзімділікті үйрету және жетілдіру қажет, бұл денені көптеген ауруларға қарсы сенімді қалқанмен қамтамасыз етеді. Денсаулықты сақтаудың маңызды шарты дене шынықтыру және спорт. Дененің катаюымен үйлесетін физикалық жаттығулар денсаулық пен жастықтың нағыз эликсирі болып табылады. Денсаулықтың негізгі мәні – физикалық және рухани күштердің үйлесімді дамуды, жүйке жүйесінің тепе-теңдігі, төзімділік, қоршаған ортаның зиянды әсеріне қарсы тұру қабілеті. Дене шынықтыру мен спортты дамыту, салауатты өмір салтының ұстанымын насихаттау болып табылады.

Батырхан АХМЕТОВ,
п.ғ.м., Қорқыт ата атындағы
Қызылорда университеті,
Жаратылыстану институты, «Дене
тәрбиесі» секциясы
білім беру бағдарламасының
оқытушысы.
Қызылорда қаласы.

От анализа к пониманию: методические рекомендации по работе с текстом

**Дамеш
Кожмухамбетовна
ГАБДУАЛИЕВА,
методист, учитель
русского языка и
литературы
ГУ «Отдел образования
города Костаная»
Управления образования
акимата
Костанайской области.**

В современном мире умение эффективно работать с текстом — это не просто полезный навык, а необходимость. Однако, многие школьники испытывают трудности в понимании прочитанного, в анализе информации и в выражении собственного мнения. Проблема усугубляется чрезмерным увлечением гаджетами, что приводит к снижению уровня речевой культуры. Как же помочь школьникам освоить навыки глубокого чтения и критического анализа? Ключевым решением является комплексная работа с текстом, которая не ограничивается простым прочтением, а подразумевает активное взаимодействие с информацией. Эта работа способствует не только развитию читательских навыков, но и всестороннему развитию личности школьника.

Благодаря активному взаимодействию с текстом, школьники учатся мыслить серьезно, грамотно выражают свои мысли, обогащают свой внутренний мир и становятся успешными читателями, способными самостоятельно ориентироваться в информационном потоке современной жизни. Внедрение форм качественных работ с текстом и их систематическое использование на уроках и во внеурочное время являются залогом формирования

читательской компетенции школьников.

В своей педагогической практике мы уделяем особое внимание комплексной работе с текстом, осознавая ее важность для всестороннего развития учащихся. На уроках используются такие приёмы, как аналитическое чтение с комментариями, составление кластеров и ментальных карт, написание эссе и аннотаций, проведение дискуссий и дебатов. Создавая на уроках атмосферу сотрудничества и сотворчества, мы даём возможность каждому учащемуся проявить свою индивидуальность и внести свой вклад в общее понимание текста. Цель — не просто научить учащихся читать, а воспитать вдумчивых и грамотных читателей, способных не только понимать содержание, но и анализировать структуру, выявлять авторский замысел, формулировать исходную точку зрения и использовать полученные знания в жизни. Мы стремимся тому, чтобы работа с текстом на наших уроках способствовала формированию у учащихся таких качеств, как критическое мышление, коммуникативная компетентность, эмоциональный интеллект и любовь к чтению.

Таким образом, что успех читательской компетенции во многом зависит от навыков учителя в организации работы с текстом. Создавая на уроках атмосферу сотрудничества и сотворчества, используя традиционные методические приемы, помогаем каждому ученику раскрыть свой потенциал и занять собственную читательскую позицию. Комплексная работа с текстом — это ключ к развитию не только языковых навыков, но и интеллектуального и духовного качества школьников.